

LEKSIKOGRAFSKI IZAZOVI I ODGOVORI

Branka Tafra: *Od riječi do rječnika*, Zagreb : Školska knjiga, 2005.

Premda se hrvatsko jezikoslovlje može pohvaliti svojom — osobito onom starijom — rječničkom baštinom, teorijskim raspravama okrenutima leksikološkim i gramatičkim problemima u leksikografskom kontekstu oskudijeva. Nasuprot tomu, jezikoslovlje mnogih slavenskih jezika tom se tematikom bavi znatno dulje i sustavnije, a i suvremena je rječnička produkcija većine tih jezika življa i raznovrsnija.

Stoga već na početku ovoga prikaza valja naglasiti da je knjiga Branke Tafre *Od riječi do rječnika* više nego važan prinos području hrvatske leksikologije i leksikografske teorije s naglaskom na jednojezičnim rječnicima hrvatskoga jezika i inherentnim problemima njihove izrade. Tek uvidom u tu zbirku studija na različite leksikološke i gramatičke teme iz leksikografskoga kuta — postajemo svjesni koliko je još otvorenih i neriješenih pitanja u zahtjevnu poslu sastavljanja rječnika.

Malo se koji jezikoslovac u nas s toliko znanstvenoga žara i radoznalosti, akribije i, nadasve, znalacke sustavnosti posvećuje »riječima« kao što to čini Branka Tafra u svojim cizeliranim studijama okupljenima pod naslovom koji vješto sažimlje često mukotrpan i spor proces nastajanja rječnika. Leksikografskom se i leksikološkom tematikom autorica bavila u brojnim svojim radovima, a u knjizi *Jezikoslovna razdvojba* (1995) već se uhvatila u koštac s temama koje će je zaokupljati godinama: razgraničavanjem homonije i polisemije, leksikografskim statusom opisnih i odnosnih pridjeva, te zamršenim raščlanjivanjem i kategorizacijom brojevnih izraza i njihovom obradom u hrvatskim jednojezičnicima.

I knjigu *Od riječi do rječnika* Branka Tafra započinje dvjema studijama o brojevima, a i ostalim poglavljima u pravilu zalazi u najneprohodnija područja jednojezične hrvatske leksikografije. To je lako uočiti prateći autoričinu analizu načina rješavanja — ili još češće nerješavanja — zahtjevnijih leksičkih i gramatičkih pojava u suvremenim hrvatskim jednojezičnicima (prije svega u *Rječniku hrvatskoga jezika V.* Anića te rječniku istoga naslova urednika J. Šonje) na kojima ona ilustrira konkretna leksikografska pitanja, dvojbe ili razilaženja. Osim tri neobjavljena rada, veći je dio rasprava objavljen u posljednjih desetak godina, no kako im je svima sre-

dišnja tema riječ u rječniku, valja zahvaliti autorici što ih je okupila u ovoj zbirci.

U britanskoj se literaturi često elaborira tema leksikografa kao svojevršnih dobrovoljnih mučenika, a ta se mazohistička crta razabire i u Uvodu knjizi, gdje autorica kazuje kako su brojni poticaji za traženje odgovora dolazili i iz njezina rada na rječnicima koji nikada nisu objavljeni. To ju, ipak, nije obeshrabrilo da nastavi krčiti neutabane pute, da ne postustane u uspostavljanju viših i suvremenijih standarda kakve današnja hrvatska leksikografija treba i zaslužuje.

Radove Branke Tafre nije lako sažeto prikazati jer se time nužno reducira dimenzija koju im daje autoričina znanstvena širina, dubina i istančanost lingvističke raščlambe, a i leksikografski senzibilitet s kojim pristupa svakoj temi kojom se bavi.

Učinit će se to u ovom prikazu lapidarno, no već raspon naslova okupljenih u knjizi svjedoči o sintetičnosti uvida i majstorskoj sposobnosti uočavanja akutnih nedorečenosti u jezikoslovnoj teoriji i njihovih refleksija u leksikografskoj praksi, a često i obratnim putem.

Studije o brojevnim riječima utvrđuju autoričin status ponajboljega našeg poznavatelja ove problematike. Nesigurnost u porabi brojevnih riječi u hrvatskih govornika (ustanovljena anketom) primjećuje se i u različitim jezikoslovnim priručnicima gdje su nepotpuno i nedosljedno obrađene pa Tafra smatra da je i njihov status u cjelini upitan. Primjereniju obradu brojeva autorica ilustrira na leksičkim jedinicama sa značenjem »dva« (ukupno njih dvadeset i jednoj) – jer je pisanje toga priloga bilo neposredno potaknuto neodgovarajućom obradom brojevnih riječi »dvoje« i »dvoji« u postojećim rječnicima – no navodi se i mnoštvo pogrešaka uz ostale brojevne riječi. Način na koji autorica popisuje inventar tih brojevnih izraza, kategorizira ih po vrstama riječi, propituje njihov gramatički status, opisuje gramatička obilježja i naposljetku utvrđuje distribucijska ograničenja koja iz njih proizlaze – indikativan je za njezin istraživački prosede. Na osnovi provedene analize ponudila je inovativnu podjelu na deset distribucijskih razreda prema imenicama uz koje se brojevne riječi rabe, dokazujući često zanemarenu povezanost formalnih (gramatičkih) i semantičkih obilježja. Potkrijepila je, nadalje, i nužnost toga da se u leksikografskoj obradi unutar često maglovite kategorije broja kao vrste riječi jasnije identificiraju one leksičke jedinice koje je primjerenije obrađivati kao (brojeve) imenice i pridjeve.

U drugoj se studiji o brojevima nedosljedan i nepouzdan opis u jezičnim priručnicima objašnjava njihovim različitim morfološkim obilježjima.

Tu autorica opet upućuje na propuste u dosadašnjim opisima brojevnih riječi obilato ih potkrepljujući primjerima iz priručnika koji pod brojevima često obrađuju lekseme iz drugih leksičko-gramatičkih razreda. Tipičnom *tafrinskom* sustavnošću ona zatim razvrstava brojevne izraze u leksičko-gramatičke razrede i podrazrede s obzirom na njihovu promjenljivost odnosno nepromjenljivost. No, u zaključku naglašava da su morfološka obilježja brojevnih riječi manje sporna od njihova slaganja s predikatnim riječima i distribucije u imeničnim skupinama. Kompleksnost toga leksika i nesigurnost u njegovoj porabi zamjećuje se i u drugim slavenskim jezicima. Za gramatički opis brojevnih riječi u hrvatskom, kaže autorica, već bi se mnogo postiglo razdvajanjem zbirnih brojeva od brojevnih pridjeva u normativnoj literaturi.

Valja naglasiti i to da u svojem istraživačkom opusu Branka Tafra neprestano usustavljuje leksikološko i leksikografsko nazivlje, nerijetko nudeći i vlastite priloge. Tako se u studijama o brojevima uvodi naziv *brojnost* umjesto »izbrojena količina«, koja se teško logički može protegnuti i na suprotstavljen naziv »neizbrojenu količinu«. Novih je terminoloških rješenja i u drugim poglavljima mnoštvo. Nastojanje da se gdje je god to moguće uspostavi kratak, funkcionalan i jednoznačan stručni naziv za leksikografske i leksikološke pojmove — konstanta je Tafrina jezikoslovnoga rada u domeni metaleksikografskoga.

I poglavlje *Lice i osoba* motivirano je ne samo gramatičkim već i terminološkim aspektom problema suprotstavljanja gramatičke kategorije lica i semantičke kategorije osobe. Opravdanim se doima autoričino uvjerenje da bi, bez obzira na neke prijepore oko *podobnosti* naziva *lice*, bilo produktivno taj naziv zadržati za gramatičku glagolsku kategoriju, a *osobu* za semantičku kategoriju osobnosti, jer se tako čuva gramatička i značenjska distinkcija između roda i spola.

Tri su sljedeća rada okrenuta promatranju jezičnih fenomena u usporednoj perspektivi — gramatičkoj i leksikografskoj. Potreba za iscrpnijim i sustavnijim leksikografskim opisom svih tipova leksičkih jedinica na kakvu bi se trebao temeljiti svaki reprezentativni jednojezičnik zapravo retroaktivno razotkriva nužnost da se oni prethodno opišu u gramatikama.

Tako se nepravilnici, tj. punoznačne riječi koje nemaju svih gramatičkih kategorija svojega leksičko-semantičkoga razreda, zbog nejasnih kriterija razgraničenja u hrvatskim gramatikama i rječnicima često zaobilaze. Stoga Branka Tafra s jedne strane ogoljuje nedostatke leksikografskoga opisa pojedinih rječnika kojima se takvi manjkavi leksemi nejasno razgraničuju ili, češće, obrađuju pod nekom višeznačnom zajedničkom natukni-

com, a s druge izgrađuje dopunu modelu (na primjeru imeničkih skupina) kojim bi nepravilnici dobili potpuniju obradu u rječnicima, a u gramatikama — umjesto da ostanu izvan sustava — stekli status potkategorija. Neprototipno ponašanje imenica analizira se u odnosu na kategoriju broja, padeža i roda i na impresivnom broju primjera argumentira potreba za dopunama opisa tih kategorija s obzirom na netipično ponašanje imenica. U nekim će slučajevima to značiti samostalnu leksikografsku obradu pojedinih oblika (npr. *izbor // izbori; okov // okovi* itd.). Autorica iznosi niz konkretnih rješenja izravno primjenjivih u praksi, upozoravajući na potrebu da se slična odstupanja (i u ostalim leksičkim skupinama) opišu u sklopu rječničkoga članka konkretne natuknice.

Tema *Razgraničavanja roda i spola* intrigirala je i druge gramatičare i leksikologe jer je ono često nedostatno motivirano. Autorica u toj studiji stoga inzistira na utvrđivanju jasnijih formalnih kriterija koji se mogu izravno primijeniti u leksikografskom opisu. Praktičan se prijedlog za rječničku obradu može sažeti preporukom da se, kad je to moguće, definiciju tvorbenoga značenja zamijeni definicijom leksičkoga značenja jer je kategorija roda morfološki podatak, a kategorija spola leksički, pa se mora moći iščitati iz definicije. I u tom će članku, kao i na mnogim drugim mjestima u knjizi, strogost kojom autorica razotkriva dvojbe u razgraničavanju pojedinih leksičkih kategorija i njihovih manifestacija u rječnicima — nešto čitatelju dotad ne tako očigledno redovito učiniti kristalno jasnim.

Sljedeće poglavlje otvara raspravu o konverziji, koja je u hrvatskom jezikoslovlju rijetko obrađivana. To se vidi i po neujednačenu leksikografskom tretmanu riječi nastalih najčešće popridjevljenjem ili poimeničenjem. Konverziju — tvorbeni način kojim nove riječi nastaju prelaskom iz jedne vrste u drugu — autorica, za razliku od mnogih, ne drži rijetkom u hrvatskom, a ne smatra je ni izvorom homonimije. Iscrpno ilustrira različite tipove konverzije u hrvatskom i postavlja kriterije prema kojima se može utvrditi kada istopisnice valja razlučiti u različite vrste riječi — akcentatski, morfološki, tvorbeni, sintaktički, semantički i leksikološki. U teorijskom je smislu ta rasprava važan prinos hrvatskoj gramatici i leksikologiji jer bi — dosljedno provedena — mogla utjecati na uvođenje novoga tipa (pridjevske) sklonidbe. U praktičnom je pogledu, pak, izravno primjenjiva jer pruža podlogu za rješavanje dileme hoće li se koja riječ u tvorbenom smislu smatrati jednom ili dvjema. U leksikografskom će se kontekstu to odraziti na to obrađuje li se ona u rječniku kao jedna, dvije ili čak više samostalnih natuknica, te hoće li se one obrojčavati (kao kad je riječ o homonimijskom odnosu) ili ne — ako je stvarno riječ o konverziji.

Srodna prethodnoj jest i rasprava o leksikalizaciji, još jednoj temi koja u literaturi nije jasno definirana, a nedovoljno razumijevanje toga fenomena na sličan se način odražava u nedosljednoj rječničkoj obradi i poteškoćama u razlučivanju jednočlanih i višečlanih leksičkih jedinica. U skladu s prevladavajućom leksikografskom tradicijom u hrvatskim se rječnicima daje prednost jednorječnim natuknicama, što ostavlja manje prostora rafiniranijoj obradi frazema i terminologiziranih izraza. Autorica leksikalizaciju promatra kao povijesni semantički proces tijekom kojega se neki oblici osamostaljuju, a drugi bivaju demotivirani što rezultira time da se višerječne leksičke skupine izjednačuju s riječju. To je, dakle, jedan od oblika tvorbe riječi pa razumijevanje procesa leksikalizacije, sintagmatizacije i konverzije pomaže leksikografskom razgraničavanju jednorječnih i višerječnih leksema od pravih frazema.

I studija o *Leksičkom značenju i gramatičkoj kategoriji broja* potaknuta je nejasnim kriterijima po kojima se u hrvatskim rječnicima obrađuju imenice u kojih je značenje utjecalo na gramatička obilježja, primjerice rod ili broj. Postojeći hrvatski rječnici u takvim slučajevima postupaju formalno i ne uviđaju da su, primjerice, *varalica* i *pijanica* općeg, a ne ženskog roda ili da su mnoge imenice u nekim svojim značenjima nebrojive (*zlato, bukva* itd.). No, i tu, naglašava autorica, višeznačnost ne proizlazi automatski iz promjenljivosti gramatičkih oznaka, već se valja oslanjati na leksičko značenje. Svako odstupanje od prototipnoga ostvaraja u fleksiji neće značiti i novu leksičku jedinicu. Naputci za rafiniraniju distinkciju leksičkih i gramatičkih kategorija u obradi hrvatskoga leksika koji se tu razrađuju morat će se ugraditi u metodološku aparaturu budućih pa i postojećih hrvatskih jednojezičnika, koji se pozivaju na iscrpan i sustavan leksikografski opis.

No, da bi se stiglo do tog stupnja leksikografske pismenosti, treba postaviti čvršće *Gramatičke kriterije za leksičku natuknicu*, čemu Tafra posvećuje sljedeće poglavlje. Tu se upozorava na potrebu da se u doba obilježeno ambicioznim projektima izrade hrvatskih jednojezičnih rječnika jasnije utvrde moguća nepodudaranja između gramatičkih i leksičkih jedinica jer su takva odstupanja često upravo u interesu preglednije leksikografske prezentacije. Supletivi, tako, imaju pravo na status samostalne natuknice jer je u slučajevima kao što je *dobar — bolji* jednostavno riječ o tome da su gramatičke kategorije izražene leksički. Tafra tu predlaže opće pravilo da se u natuknički niz uvrsti sve što je proizvod derivacije, ali ne i proizvodi fleksije. Premda to pravilo nije uvijek lako slijediti, kako pokazuje i stanje u postojećim rječnicima, ono bi pružilo čvršće okvire za određivanje natuknice. Glagolski oblici povlače za sobom brojne dileme i zato im neki rječnici pristupaju manje formalno, a u dvojezičnoj leksikografiji

to može imati i jasniju motivaciju. Bitno je uočiti da gramatika opisuje sustavnost u leksičkom ponašanju, a rječnik mora opisati i anomalije pa gramatici ne može ni ne smije robovati, ističe autorica. I odstupanja se moraju osloniti na neka metaleksikografska uporišta, pa i onda kad variraju od leksikografa do leksikografa. Načelne odluke o kriterijima po kojima određeni tip leksičke jedinice stječe ili ne stječe status natuknice bitne su već u procesu planiranja rječnika, osobito formalnoga planiranja lijeve strane, što razumijeva i način nizanja natuknica (koji ne mora nužno biti abecedni, ali i kad je abecedni valja ga precizno predvidjeti), njihova obrojčavanja i slično.

Nužnost uspostavljanja čvršćih kriterija u interesu sustavnosti i iscrpnosti leksikografskoga opisa produbljuje se i u članku *Leksikografski postupci*. U doba kad se sastavljanjem rječnika sve češće bave timovi stručnjaka, a ne pojedinci, bitno je u najranijim fazama precizno razraditi koncepciju rječnika i definirati je konkretnim uputama za rad koje jamče dosljednost u obradi. U postojećim je rječnicima obilje primjera koji dokazuju da je takvo planiranje izostalo, a to je osobito razvidno u obradi strukovnoga nazivlja.

Unapređivanju danas još uvelike konzervativne hrvatske leksikografske djelatnosti tješnjim dosluhom i otvorenošću prema srodnim jezikoslovnim disciplinama usmjeren je i prilog *Leksikografska recepcija jezikoslovnih spoznaja*. Mnoge od tih spoznaja zadiru u još neotvorene prostore hrvatske leksikografske prakse. Dodali bismo da bi se oslanjanjem na bogatu leksikološko-leksikografsku literaturu vezanu uz slavenske jezike, tradicionalno jaku francusku leksikološku školu, njemačku metaleksikografsku literaturu i, danas, zacijelo nabogatiju literaturu na engleskom jeziku, koja daleko nadilazi problematiku engleskoga jezika — a tu se ne bi trebalo zaustaviti jer je podjednako poticajno pratiti i bujanje leksikografskih vrsta na svim većim svjetskim jezicima — mnoge slabosti detektirane u studijama Branke Tafre mogle jasnije sagledati i metodološki sustavnije riješiti. Time bi se hrvatska leksikografska produkcija brže i superiornije vratila u europski kontekst gdje joj mjesto nikada i nije bilo upitno (na što se ovdje dobro ciljanim kratkim pregledom jasno podsjeća), no ona je s njim iz različitih, uglavnom dobro poznatih, premda od hrvatskoga osamostaljenja nikako više jednako opravdanih razloga, na gotovo drastičan način izgubila korak.

Hrvatskoj se tradiciji autorica vraća i u poglavlju *Hrvatska leksikografija između politike i lingvistike* u kojem dokazuje da je ta leksikografija od uvijek čuvala svoju autonomiju obilježenu lako razumljivim purizmom i bogatom sinonimijom kao instrumentima očuvanja jezične samobitnosti.

Te su se dvije konstante održale do današnjih dana prilagođujući se novim oblicima vanjskih pritisaka. U rječničkoj se literaturi politički utjecaj manifestirao na više razina — i u odnosu politike prema rječnicima i u odnosu rječnika prema (jezičnoj) politici — pa se različite faze lako mogu iščitavati već iz naslova rječnika, dok se sadržajem jednojezičnika može braniti teza da su leksikografi uvijek raspolagali i većom slobodom no što bi se to na osnovi formalnih i površinskih pokazatelja moglo zaključiti.

Političke su i društvene prilike na očiti način djelovale na promjenu leksika u dnevnoj porabi pa se u leksikološkoj raspravi o *Leksičkim izrabljenicama u hrvatskim javnim medijima* analizira kako je širenjem leksičkih stereotipa u medijskom jeziku došlo do promjene značenja, registra ili desemantizacije najčešće ideološki označenoga vokabulara koji iz statusa »pomodnica« lako i brzo prelazi u »izrabljenice«, osiromašujući pritom semantičko i leksičko jezično bogatstvo.

Sljedeći se tematski blok usredotočuje na različite tipove semantičkih odnosa o kojima se u našoj stručnoj literaturi vrlo malo raspravljalo. U poglavlju o *Bliskoznačnim odnosima u leksiku* propituje se definicija sinonimije, koja jest jezična univerzalija, ali se opisuje prilično raznoliko. Autorica se zadržava u okvirima hrvatskoga jezika jer sinonimiju promatra kao unutarjezičnu pojavu. U lingvistici danas postoji širi konsenzus da se o pravoj sinonimiji može govoriti tek u vrlo ograničenu broju slučajeva pa je, dakle, uglavnom riječ o određenom obliku i stupnju bliskoznačnosti. No, Tafra se protivi mišljenju da je bliskoznačnost vrsta sinonimije te da sinonimi u skladu s tim mogu biti pravi ili »krivi«. Umjesto toga ona predlaže niz uvjeta po kojima se konkretne riječi mogu okarakterizirati kao sinonimi. U leksikografskoj perspektivi to znači da s uspostavljanjem istoznačnosti u jednojezičnom rječniku valja biti vrlo oprezan jer se zamjenom »pravih sinonima« bliskoznačnicama narušava odnos semantičke ekvivalencije te je u pravilu uputnije pribjeći opisnim definicijama kao pouzdanijem metaleksikografskom sredstvu.

U studiji *Leksičke pogreške zbog sličnosti* dalje se razrađuju izrazne, sadržajne i izrazno-sadržajne sličnosti leksema koji se mogu očitovati i na sintagmatskom i na paradigmatskom planu. U žarištu su zanimanja jsličnosti koje proizlaze iz formalne odnosno izrazne sličnosti, a koja ne mora biti odraz značenjske sličnosti. Taj je tip sličnosti često uzrokom pogreškama i narušavanju jezične norme i od posebne je važnosti u učenju stranoga jezika. Sličnost i uvjetna bliskoznačnost obično proizlaze iz tvorbene bliskosti ili pripadnosti istom leksičko-gramatičkom gnijezdu. Nije uvijek lako ustanoviti podrijetlo sličnosti pa autorica, karakterističnom sposobnošću sistematizacije, uspostavlja nekoliko tipova izrazne sličnosti među

leksičkim jedinicama različitih jezika i onih koji pripadaju sustavu samo jednoga jezika. Rasprava o međujezičnoj sličnosti i sličnozvučnicama u jeziku dovodi do teme o paronimiji koja, čini se, u novije vrijeme autorici sve više teorijski i praktično (leksikografski) zaokuplja. Branka je Tafra ujedno i prva otvorila tu temu u hrvatskom jezikoslovlju, premda su paronimski parnjaci čest predmet jezikoslovnih prijevora — zacijelo i upravo zato što su u leksikografskoj i pravopisnoj literaturi uglavnom zane-mareni ili nedovoljno objašnjeni.

Poglavlje *Paronimi između uporabe i kodifikacije* na istom je tragu autoričine zaokupljenosti tom pojavom, koju ona u tom tekstu prvi put etablira kao posebno leksikološko područje, i to ne samo u našoj, već i u svjetskoj literaturi. Jedino se ruska leksikologija paronimijom bavila u nešto većoj mjeri.

Posljedica nejasno definiranoga pojma paronimije jest i neodređenost rječnika paronimâ kao leksikografske vrste. U tom se radu daju negativne odrednice za to što paronimi nisu, odnosno uspostavljaju svojevrstne norme po kojima se tvorbeno slične, a semantički različite riječi mogu smatrati paronimima. Oni, nabraja autorica, moraju pripadati: jednom jeziku; samo standardnom jeziku ili kojem organskom idiomu; istom vremenskom odsječku; istom leksičko-gramatičkom razredu; istoj tvorbenoj porodici te imati iste gramatičke kategorije i, naposljetku, istodobno djelomice podudarnu fonološku i semantičku strukturu.

U tom su prilogu i drugi gramatičko-leksičko-semantički odnosi (sinonimija, antonimija, homonimija, hiperonimija i hiponimija) pregledno objašnjeni i razgraničeni. Nedostatno jezično znanje i »govornu kulturu« te nesnalaženje u bogatstvu tvorbenih mogućnosti hrvatskoga jezika, čak i među jezikoslovcima, zorno je potvrdila i anketa dodatno potkrepljujući tvrdnju da bi hrvatski rječnik paronima — riječi koje svojom sličnošću na izraznoj i sadržajnoj razini zbunjuju i izvorne i neizvorne govornike — bio prijeko potreban. On bi po svojoj naravi, ističe autorica, bio krajnje normativan jer bi morao propisati ono što je pravilno. No, dodali bismo, bio bi nužno i deskriptivan jer bi morao objasniti i po čemu se razlikuju parnjaci poput: elektronički // elektronski; bolnički // bolnični, građevinski // građevni, dokumentacijski // dokumentarni, brojevnici // brojni ...

I rasprava *Desinonimizacija*, koja zaokružuje niz studija o značenjskim odnosima, pionirska je u našem jezikoslovlju, a zahvaljujući metodološkoj temeljitosti i preglednosti, koje je u pedagoškom smislu preporučuje kao i prethodnu, postat će nezaobilaznom udžbeničkom literaturom o toj temi. Tu se produbljuje razumijevanje procesa desinonimizacije kao jednoga od

generatora paronima. Desinonimizacija se, nadalje, promatra kao doprinos iskorištavanju tvorbenih mogućnosti hrvatskoga jezika osobito u nazivlju (npr. označilac // označitelj), ali i u općem jeziku (slušać // slušatelj, istraživač // istražitelj, izvorni // izvorski itd.). Lekseme nastale desinonimizacijom hrvatski bi jednojezičnici morali preciznije razgraničiti, a »kad hrvatski bude imao svoj tvorbeni rječnik, moći će se napraviti potpun popis sinonimnih i tvorbenih morfema« (273) što je važno i zbog njihova latentnoga potencijala za popunjavanje leksičkoga fonda.

Desinonimizacija se tu proučava na primjeru istokorijenskih sinonima, no mogla bi se proširiti i na raznokorijenske, što bi otvorilo novu, autorici ipak izazovnu »Pandorinu kutiju« dvojbi o stvarnoj istoznačnosti. Ne sumnjamo, međutim, da će se i drugim aspektima desinonimizacije i srodnih leksičko-semantičkih odnosa Branka Tafra vraćati s jednakom istraživačkom strašću i potrebom za klasifikacijom i kategorizacijom.

Zbirku Tafrinih leksikoloških studija zaključuje poglavlje *Frazeološki izazovi* u kojem se preispituju granice frazema i uz to vezanih gramatičkih i pravopisnih pitanja. Prilog zvrno pisan kao prikaz *Hrvatskoga frazeološkoga rječnika* (autora A. Menac, Ž. Fink-Arsovski i R. Venturina) potaknuo ju je da o pitanju obrade frazema (po svojoj prirodi višerječnica) progovori načelno, ponajviše opet zbog njihove nesustavne obrade u hrvatskim jednojezičnicima u kojima je teško predvidjeti pod kojom će se nadnatuknicom neki frazem naći i u kojem obliku. Za status frazema i pravopisna rješenja imaju dalekosežno značenje jer bi frazem tipa *rak-rana*, pisan kao sraslica bez crtice, prestao biti frazemom. Odluke o pisanju velikoga i malog slova isto tako mogu imati utjecaja na leksikografski pristup frazemima. Oni se, dobro uočuje B. Tafra, moraju utvrđivati u svakom jeziku posebno, a odluka će nerijetko ovisiti o stadiju procesa frazeologizacije ili pak o pravopisnoj normi. Dodajmo tome da se i leksikografske tradicije u tom smislu razlikuju pa bi se po nekima od njih mnogi frazemi uvršteni u spomenuti *Hrvatski frazeološki rječnik* prije smatrali leksičkim svézama ili kolokacijama. Definicija i izbor frazema (»idioma«) u anglo-američkoj literaturi obilježeni su snažnijim stupnjem semantičke motiviranosti. No, kako god da se frazemi kategoriziraju — a u tom su rječniku razvrstani u tri oblika (sveze riječi s barem dvije samostalne riječi, fonetske riječi i frazeme oblikom rečenice) — ta kategorizacija, upozorava autorica, mora biti iscrpna. Ona stoga trima osnovnim oblicima frazema dodaje još i četvrti kojim bi se predloženi sustav upotpunio opisom jezičnih jedinica tipa »amo-tamo«, koji su u rječniku obilato zastupljeni, a ne mogu se uklopiti ni u jedan od navedenih tipova.

Simptomatično je, doista, kako Branka Tafra umije iskoristiti svaku pri-

godu da prepozna izazov i odgovori na njega. U tom su prilogu tako, gotovo usput, ponuđena i rješenja za ortografski pristup frazemima s onomiziranom sastavnicom, a uz razmišljanja o razgraničenju sinonimije, homonimije i paronimije, s jedne strane, od polisemije, s druge, nadovezao se i kratak, argumentiran komentar o dosad zanemarenoj ulozi konverzije u tvorbi frazema.

U knjizi ne tako velika opsega Branka je Tafra zahvatila i osvijestila mnoga nerazriješena ili čak nikad postavljena pitanja hrvatske leksikografije i leksikologije. U svakoj je od tih studija proširila dimenzije jezikoslovnih spoznaja, načela nova pitanja i najčešće ponudila rješenja za njihovo sustavno leksikografsko rješavanje ili zacrtala smjerove kojima bi valjalo dalje. Argumentirano je upozorila na to da je leksikografski opis neodvojiv od gramatičke kategorizacije, a leksičko značenje od semantičke interpretacije. Branka Tafra to razumije znatno oštroumnije od mnogih koji propuštaju zaviriti ispod formalne pojavnosti.

Ta je knjiga postavila čvrste temelje koherentnoj leksikološko-leksikografskoj teoriji hrvatskoga jezika. Premda eruditski »gusto« pisana, čitka je i pristupačna, nerijetko duhovita, ponekad i osobna. Dalekosežni prinos leksikološkoj, leksikografskoj i gramatičkoj problematici i raspon lingvističke perspektive knjizi Branke Tafre *Od riječi do rječnika* jamči široku domaću i međunarodnu, stručnu i znanstvenu recepciju.

Maja Bratanić